

„Jog, Világ, Stádium” - A kommunikációs jog világszintű fejlődésének stádiumai

Dr. Buday-Sántha Andrea⁶⁰, adjunktus

Budapesti Gazdasági Főiskola, Külkereskedelmi Kar, Budapest

ABSZTRAKT: Az információs társadalmak kialakulásával és fejlődésével párhuzamosan a világ fejlett országainak jogrendszerében a kommunikációs jogok és az ahhoz kapcsolódó jogterületek, joganyagok jelentek meg. A globalizáció, a 2008. éves pénzügyi, majd gazdasági világválság az információ társadalmi-gazdasági szerepét megerősítette és szükségessé tette továbbfejlesztését, jogi környezetének megteremtését. Az információs társadalmak működésének egyik alapját képező, a digitális világ térhódítását, az alapvető kommunikációs élethelyzeteket szabályzó kommunikációs jog fejlődése jelentős törvények, jogi normák kimunkálását teszi szükségessé világszerte. Ugyanakkor az is tény, hogy a jogalkotók a társadalmi, gazdasági átalakulással nem mindig tudnak lépést tartani, így a számtalan joghézag felszámolásának szükségessége alapvető szabályozási kérdések tisztázását követeli meg. Szükség lenne az EU-ban, a négy alapszabadság - az áru, a szolgáltatás, a tőke, a munkaerő szabad mozgása - mellet a kommunikáció, az információ szabad mozgásának, áramlásának, mint az ötödik alapszabadság deklarálására.

KULCSSZAVAK: kommunikációs jog, információs társadalom, jogrendszerek, Európai Unió

A kommunikáció jelentősége és fogalmi köre

Az ember létezése óta az emberiség napi információs és egyéb szükségleteinek az alapját kommunikáció útján, annak üzenetközvetítő voltán keresztül biztosította, ami egyben minden társadalom létezésének is az alapfeltétele. Az emberi kommunikáció, annak megnyilvánulási formáinak kialakulása, fejlődése elvezetett oda, hogy napjainkban a kommunikáció szakterülete komoly tudományterületté, önálló - ha nem a legfontosabb - iparággá vált, és a negyedik hatalmi ágként határozható meg. Ez azzal magyarázható, hogy a versenyképesség egyik kritériuma lett a kommunikáció, mely valamilyen formában megfogalmazást nyer minden terület feltételrendszerében. E változásokat egy lefegyverzően egyszerű jelenségnek, az információáramlásnak köszönhetjük,⁶¹ és mint kitörési pont, versenyfeltétel a profi szervezeti kommunikáció.

---

60 drbudaysantha@gmail.hu

61 Gates (1999), Bevezető

Ebben a folyamatos változásban, fejlődésben a kommunikációhoz kapcsolódó életviszonyok, így maga „a kommunikáció fogalma is átalakulóban van, jelentéstartalma egyre gazdagodik”.⁶² A legtágabb értelmű definíciója a matematikai kommunikációelmélet kiemelkedő képviselőjétől, Weaver-től származik, miszerint a „kommunikáció fogalmába belefoglalunk minden olyan eljárást, amellyel egy tudat behatást gyakorol egy másikra. Ez tehát nemcsak az írott és előbeszédet öleli fel, hanem a zenét, a festőművészetet, a színházat, a balettet is, tulajdonképpen mindennemű emberi viselkedést.”⁶³ Véleményem szerint, a kommunikáció: a kifejezés bármely formájában, tartalommal, és módon megvalósuló üzenet-, illetve információ-átadása. Ez nemcsak a személyek közti, aktív kommunikáció formáit és meghatározott tartalmakat ölel fel, hanem annak mindennemű szintű, formájú és tartalmú megnyilvánulását.

Kommunikációs jogok köre

A kommunikációs jogok körébe tartozik a véleménynyilvánítás szabadsága, a sajtószabadság és az információszabadság. E jogegyüttes biztosítja a szabad kommunikációt egy adott társadalomban, és az információ szabad áramlását világszerte. Ezen emberi alapjogok kialakulása, elfogadása az emberiség hosszú évszázadokon át tartó küzdelmének eredménye, mely több kiemelkedő történelmi eseményhez is kapcsolódik. Kialakulásának stádiumai a médiaforradalmakhoz köthetők, így az első forradalom a nyomtatás volt, melynek folytán kialakult a Gutenberg galaxis, azaz ez tette lehetővé az írott szó, az információ és a képzés terjesztését a haladók körében. A második forradalmat a rádió hozta, ami az információ, az oktatás és a szórakozás tágabb lehetőségét adta a fogyasztónak. A harmadik forradalmat a televízió jelentette, amely a mozgó képeket közvetlenül az otthonokba vitte. Mi most a negyedik média forradalom korát éljük, amikor a számítástechnika, a televízió és a telefon technológiai közelednek egymáshoz.”⁶⁴ Ez utóbbi technikai vívmány vezetett az információs társadalmak kialakulásához is egyben, valamint a kommunikációs jogok körének bővüléséhez, azaz a közérdekű adatok megismerésére és terjesztésére vonatkozó joggal való kiegészülésével, – ez pl. a német alaptörvényben már 1949 óta szerepel – mely nyilvánosság jogi garanciarendszerét gazdagította. Ezen emberi alapjogok érvényesülését a világban a nemzetközi dokumentumokban rögzített emberi-, szabadság-, és kommunikációs jogok biztosítják, melyek beépülnek az egyes nemzetek jogrendszerébe.

---

62 Komenczi (2002), 210.o.

63 Szeles (2006), 2/1 10.o.

64 Galánfi (1996), 1996/5.

A véleménynyilvánítás szabadsága, mint a kommunikációs jogok alapeleme

A véleménynyilvánítás szabadsága azt jelenti, hogy mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra, amelyből következik egyrészt az egyéni véleménynyilvánítási szabadság szubjektív joga, másrészt a demokratikus közvélemény kialakulásával, valamint feltételei és működése fenntartásával kapcsolatos, illetve ennek biztosítására irányuló állami kötelezettség.⁶⁵

Ez az alapjog „anyagjoga” többféle szabadságjognak, az ún. kommunikációs alapjogoknak. Ebből eredő külön nevesített jog a szólás- és a sajtószabadság, amely felöleli valamennyi médium szabadságát, továbbá az informáltsághoz való jogot, az információk megszerzésének a szabadságát. Tágabb értelemben a véleménynyilvánítási szabadsághoz tartozik a művészi, irodalmi alkotás szabadsága, és a művészi alkotás terjesztésének szabadsága, a tudományos alkotás szabadsága és a tudományos ismeretek tanításának szabadsága. A véleménynyilvánítási szabadsághoz kapcsolódik a lelkiismereti és vallásszabadság, valamint a gyülekezési jog is.⁶⁶ Halmai Gábor alkotmánybíró a kommunikációs jogok körébe sorolja továbbá az egyesülés szabadságát, tekintettel arra, hogy az hasonló funkciókat tölt be, mint a többi szabadságjog.⁶⁷

Ádám Antal professzor véleménye szerint, a kommunikációs jogok csoportjába tartozó jogosultságok (a lelkiismereti, a vallás, a tudomány, a művészet, a tanulás, a tanítás, a tüntetés stb. jogának) a lehető legszélesebben értett kommunikációnak, azaz bármely tartalmú döntés bármilyen formában történő kifejezésének a szabadságát garantálják. Ezért „a kommunikációs jogok körébe tartozó egyes jogosultságok átfogó kategóriaként a véleménynyilvánítás szabadsága helyett indokolt a tartalmilag általános érvényű kifejezés szabadságról (freedom of expression) beszélni,⁶⁸ amelynek keretében bárki nemcsak véleményt nyilváníthat, hanem tájékozottságot is szerezhet, és információkat terjeszthet. Az alkotmánybíró szerint, így a „véleménynyilvánítás szabadsága helyett szerencsésebb a kifejezés szabadságát a kommunikációs jogok genus proximumának minősíteni. A vélemény ugyanis akár tudatos, akár reflexszerű, de mindenképpen állásfoglalást jelent. A kifejezés szó igénybevétele azonban alkalmas nemcsak a saját, hanem mások véleményének, vagy pusztán tény, esemény, jelenség közlésének jelzésére is. A kifejezés szó nem szűkül le a szólásra, hanem magába foglalja a gondolat, a vélemény, a meggyőződés, az információs adat, a hit, az intuíció, az érzés kifejezési

---

65 Trócsányi (2004), 75.o.

66 30/1992. (V.26.) AB határozat

67 Halmai (2002), 15.o.

68 Ádám (1998), 82.o.

módozatainak és eszközeinek szinte felsorolhatatlan sokféleségét.”⁶⁹ E felfogás a hazai és nemzetközi jogtudományban egyre nagyobb körben nyer elfogadást.

A véleményszabadság individuális igazolása alapján a kommunikációhoz való jogot nemcsak következményei támasztják alá, hanem az a mindenkit megillető morális jog, hogy azt mondjon, amit akar. E felfogás szerint, az emberi szabadságok, köztük a kifejezés szabadságának az alapja az autonómia.”⁷⁰ Továbbá e jog „nem csupán alapvető alanyi jog, hanem e jog objektív, intézményes oldalának elismerése egyben a közvélemény, mint alapvető politikai intézmény garantálását is jelenti.”⁷¹ A véleménynyilvánítás e megközelítésben, tehát azaz eszköz, amely működteti a társadalmi nyilvánosságot, és a vélemények nyilvános ütköztetésével biztosítja az egyén megalapozott véleményalkotásának és demokratikus részvételének feltételeit (instrumentális igazolás).⁷² A véleménynyilvánítás alapjoga a szabad kommunikációt biztosítja, s nem annak tartalmára vonatkozik.⁷³

Sajtószabadság, mint a kommunikációs jogok alkotóeleme

A fejlett demokráciákban ma már elismerik és védik a sajtó, a médiumok szabadságát, mely a szabadságjogok, a kommunikációs alapjogok egyike. A véleménynyilvánítási szabadságból, mint „anyajog”-ból eredő, külön nevesített jog, mely felöleli valamennyi (tömegkommunikációs) médium szabadságát. Ádám Antal ezt a „tömeges kifejezés szabadsága”-ként aposztrofálja, amely főként az írott, nyomtatott sajtó révén, másrészt az elektronikus műsorszórók révén valósul meg”⁷⁴, illetve a sajtóval szemben követelmény a monopóliumok létrejöttének megelőzése. A demokratikus közvélemény (...) csakis a teljes körű és tárgyilagos tájékoztatás alapján jöhet létre.”⁷⁵

A demokratikus tájékoztatás és közvélemény kialakulása feltételeinek és működésének biztosítása érdekében az állam a különböző típusú kommunikációs médiumok (melyek eltérő véleményalakító és magatartásformáló hatással bírnak) esetében eltérő terjedelmű állami beavatkozással, eltérő szabályozási

---

69 Ádám (1999), 84.o.

70 Gálik–Polyák (2005), 58.o.

71 30/1992. (V.26.) AB határozat

72 Gálik–Polyák (2005), 58.o.

73 Trócsányi (2004), 76.o

74 Ádám (1999), 84.o.

75 37/1992. (VI.10.) AB határozat

megoldásokkal élt.⁷⁶ A legdinamikusabban fejlődő médium, az internet jelenlegi szabályozása hiányos. Jelenleg „az új tartalomterjesztési technológiákat és hálózatokat, az internetet, egyrészt minden korábbinál nyitottabb hozzáférés jellemez, másrészt új normaalkotást igényelnek.”⁷⁷

Véleményem szerint, rövid időn belül a legnagyobb információs hatalom az online médiatulajdonosok birtokában lesz, és a sajtó vonatkozásában az államnak pozitív, tevőleges módon kell biztosítani a sajtó és közvetve a véleménynyilvánítási szabadságot, amely nem korlátozza, hanem az alkotmányos követelmények szerint aktív alakításával garantálja annak érvényesülését.⁷⁸

Információs szabadság, mint a kommunikációs jogok alkotóeleme

A mai társadalmakban egyre nagyobb szerepet kap a nyilvánosság, mely átszövi az élet minden területét. Ádám Antal véleménye szerint korszakunk nyilvánosságát, a nyilvánosság minden korábbit meghaladó mértékét „a táv-, tömeg-, és multikommunikáció folyton bővülő technikája, fantasztikus lehetőségei, valamint a véleménynyilvánítási szabadság, a kifejezés szabadsága, a tömegközlés szabadsága és a közérdekű adatokhoz való hozzáférés alapjoga, mint információs szabadságjog határozzák meg.”⁷⁹

A kommunikációt szolgáló jogok játsszák az egyik legfontosabb szerepet a nyilvános akaratképzésben, amennyiben az egyénnek illetve közösségeiknek lehetővé teszik a közügyekben való tájékozódást. Ez az igény tette az információs szabadságot önálló alapjoggá. Az emberi jogok katalógusának ez az eleme nem is hagyományos szabadságjog, hanem sokkal inkább igény a közérdekű információk hozzáférhetővé tételére.

Az információs szabadságot az információs alapjogok, vagyis az állam és állampolgár kapcsolatában megjelenő tájékoztatást és a közérdekű adatok nyilvánosságát biztosító rendelkezések alkotják.⁸⁰ A „tájékozódáshoz, a tájékoztatáshoz, a közérdekű adatok megismeréséhez, a közhatalmi szervek működésének átláthatóságához és az információk terjesztéséhez való jogokat közös megjelöléssel információs szabadságnak nevezzük. Ez az alapjog lényegesen különbözik az információs önrendelkezési jogtól, amely a személyes adatok feletti

---

76 Gálik–Polyák (2005), 66.o.

77 Gálik–Polyák (2005), 67.o.

78 Gálik–Polyák (2005), 71.o.

79 Ádám (1999), 80.o.

80 Balogh (2004), 47.o.

rendelkezési jogot és e jogosultság védelmének a rendszerét foglalja magába.”⁸¹ A kommunikációs jogok közé bekerült a személyes adatok védelméhez fűződő jog is, mint alapjog. „A személyes adatok védelméhez fűződő jog nem hagyományos védelmi jogként értelmezhető, hanem információs önrendelkezési jogként, melynek tartalma, hogy mindenkinek joga van tudni, ki, hol, mikor, milyen célra használja fel az ő személyes adatát.”⁸² Az információs önrendelkezési jog érvényesülése az információs társadalom alkotmányosságának egyik legfontosabb pillére.

A kommunikációs jog fogalmi köre, tartalma

Az emberi alapjogok fejlődésének következtében a fejlett demokráciák jogi kultúrájának szerves részét alkotják az előbbieken bemutatott kommunikációs jogok. A kommunikációs jogok fejlődésével párhuzamosan jelentek meg az egyes nemzetek jogrendszerében a kommunikációhoz kapcsolódó életviszonyokat szabályzó jogi normák.

A társadalmi, politikai, gazdasági és a mindennapi életben is egyre több olyan életviszony jelentkezett, mely újabb és újabb szabályozás igényt, és a jogrendszerekben új jogszabályok születettek, illetve ennek folytán új jogterületek, jogágak alakultak ki.

Az új normaalkotás igénye megjelent a kommunikáció vonatkozásában is, így sorra születtek új jogszabályok, amelyek kiemelkedően fontos életviszonyok jogi rendezését biztosítják. A jogfejlődési folyamat eredményeként a kommunikációs szakmához kapcsolódó jogágak – mint pl. a médiajog – mellett számtalan más jogterület is kialakult, így például a marketingjog, reklámjog, sajtójog, infokommunikációs jog, internetjog, szerzői jog, személyhez fűződő jogok, majd a public relations (szervezeti kommunikáció) jogi szabályozása. Mindezek mellett a tételes jogban számtalan olyan jogszabályhely is található, amely valamilyen kommunikációs kérdés szabályozását biztosítja.

A kommunikációhoz kapcsolódó részterületek különböző fejlődési szakaszban vannak és szabályozottsági szintjeik is eltérőek. Ugyanakkor számtalan érintkezési ponton szorosan kapcsolódnak egymáshoz, csakúgy, mint az általuk szabályozott viszonyok. A mindennapi életben – a kommunikációs formák, források, eszközök, csatornák és intézmények területén, azaz a kommunikációs iparágban – zajló integrációs folyamattal párhuzamosan és a folyamatos jogfejlődés hatására e jogterületek együttese egy külön jogot, azaz új, önálló jogterületet alkot. E szabályozók összessége a „kommunikációs jog”, melyet jelenleg is folyamatos

---

81 Ádám (1999), 82.o.

82 15/1991. (IV.13.) AB határozat

fejlődése, joganyagának bővülése jellemez, alapjait a nemzetközi és alkotmányos normák, mint dogmatikai egység képezik, és erre épülnek a kommunikációs jog egyes területei. Tárgyi értelemben a „kommunikációs jog” alatt, egy olyan jogterületet értek, amely integrálja a kommunikációhoz kapcsolódó normatív aktusok összességét. Valójában a kommunikációs jog részterületei szerteágazóak, számos jogág és jogterület által szabályozott életviszonyok összessége. E jogterület a jogtudomány számos területének eredményeit is felhasználja.⁸³

A „kommunikációs jog”, mint jogi terminológia nem található meg a hazai szakirodalomban, azaz kommunikáció jogi fogalomként nincs definiálva, melyet saját fogalomalkotással kívánok pótolni. Eszerint, a kommunikációs jog általános, jogi terminológiai meghatározásom szerint: a jogi normák által szabályozott kommunikációs életviszonyok összessége.⁸⁴

A kommunikációs jog tehát olyan új jogterületet jelent, mely hagyományos jogágakon átnyúló joganyag, lényegében a jogszabályok sajátos szempont szerinti csoportosítása, és azokat a jogi rendelkezéseket soroljuk ide, amelyek relevánsak a kommunikáció szempontjából.⁸⁵ Sajátos vizsgálati tárgya a kommunikációval kapcsolatos életviszonyok, ezek belső összefüggései, és a megértésükhöz, feldolgozásukhoz szükséges speciális gazdasági, műszaki és társadalomtudományi ismeretek, relatív önállóságot biztosít e jogterületnek.⁸⁶

A kommunikációs jog számtalan részterületet ölel fel, és az egyes területei természetesen szorosan összefüggnek egymással, azokat közös alapelvek és intézmények fogják össze. Valamennyi kommunikációs jogot alkotó normákra a sokszínűsége, szerteágazósága jellemző és valamennyi jogforrás megtalálható köztük. A „kommunikációs jog”, de facto átszövi az egész hazai és nemzetközi jogrendszert, a részterületek szabályozása egyaránt megjelent, az alkotmánytól az esetjogig, a nemzetközi, szupranacionális és EU normáktól az etikai, valamint az önszabályozás és a társszabályozás során megalkotásra kerülő normákig.

A hiányzó szabályokat leginkább etikai kódexek, az EU előírások, és az esetjogi normák sokasága pótolja, valamint jellemző az aktív önszabályozás és a társszabályozás. E hatályos új jogi normák összessége a jogok és a kapcsolódó kötelezettségek, valamint eszközök használatának korlátait is egyre szélesebb körben szabályozza.

E jogterület a „jogtudomány több nagy tartományával érintkezik. Vannak közjogi, magánjogi, valamint büntetőjogi vonatkozásai,⁸⁷ de a kommunikációs

---

83 Buday-Sántha (2007), 4-41.o.

84 Buday-Sántha (2010) előadás alapján.

85 Gálik-Polyák (2005), 28.o.

86 Balogh (2004), 47.o.

87 Balogh (2004), 47.o.

jog „nem a magánjog, büntetőjog és közjog mellett áll”, hanem a kommunikáció látószögéből egyesíti e klasszikus joganyagok egyes vonatkozásait.⁸⁸

Az egyes nemzeteknek a kommunikációs jogot alkotó rendszer alapvető szabályait, dogmatikai egységét, un. anyagját, a kommunikációs alapjogok normái, azaz az alkotmányban rögzített kommunikációs jogok (véleménynyilvánítás szabadsága, sajtószabadság, információszabadság) és azok alapját képező nemzetközi dokumentumok képezik, amelyek a kommunikációs jog általános részeként tekinthetők. Ezen az alapjogokból levezethető származtatott jogok, szektorális és alsóbbrendű jogszabályok összessége képezi a jogterület különös részét. E jogok és a vonatkozó korlátok tartománya kiterjed az egyéni kommunikációra és az egyes ágazatokban, így:

- az igazságszolgáltatásban (bíróóságok, ügyészségek, rendőrség, végrehajtó- és büntető intézetek, ügyvédek, közjegyzők),
- a kormányzati és önkormányzati szektorban (önkormányzatok, kormányzati szervek, politikai pártok, politikusok),
- a médiában (elektronikus média, nyomtatott média, online média és intézményrendszere, érdekképviselő),
- a gazdaságban (gazdasági szervek, szervezetek, vállalkozások, érdekképviselő),
- a civil szférában (lakosság, civil szervezetek)

megjelenő bármilyen tárgyú vagy jellegű kommunikációs tevékenységre, információ-kibocsátásra, annak megnyilvánulási formáira.⁸⁹

Kommunikációs jog fejlődésének stádiumai

A felvilágosodás és a liberalizmus idején az e jogokban hívők számtalan hosszú harcot vívtak a cenzúrával szemben, amely alapjaiban gátolta a kommunikációs jogok működését. A kommunikációs alapjogok történelme tehát nem nyúlik vissza hosszú időkre, a 18. század második felében már mind Európában mind az Egyesült Államokban találkozhattunk olyan jellegű javaslatokkal, szabályokkal, amelyek a szólás-, a vélemény-, a sajtó-, és később majd az információszabadságot említik, szabályozzák.

A kommunikációhoz, a kommunikációs joghoz kapcsolódó „szabályozás kiindulópontja a véleménynyilvánítás szabadságának és az abból levezethető kommunikációs jogoknak alapvető emberi jogként történő elismerése.”⁹⁰ Az

---

88 Gálik–Polyák (2005), 27.o.

89 Buday-Sántha (2005) alapján.

90 Gálik–Polyák (2005), 48.o.

emberi jogok tárháza és elismertsége jelentős fejlődésen ment keresztül az elmúlt századokban. E jogok áttekintéséhez – kiemelten a véleménynyilvánítás szabadságának rögzítését biztosító – nemzetközi alapidokumentumok nyújtanak megfelelő áttekintést.

A vélemény és sajtószabadság magában foglalta és saját érvényesülésén keresztül biztosította, természetesen a különböző korok viszonyainak megfelelően, az állam passzív szerepvállalásával, a közt érdeklő információkhoz való hozzájutást.⁹¹ A kommunikációs jogok gyökerének tekinthetjük a 1789-es francia deklarációt, valamint az Amerikai Egyesült Államok alkotmányának kiegészítését, amelyek ha nem is nevesített formában, de foglalkoztak ezen szabadságjogokkal. Az igazán nagy áttörést azonban az 1848-as forradalmakkal kivívott változások, a cenzúra eltörlése jelentette.

„Az emberi jogok történetének jelentős fordulata a második világháború sokkját követően indult a nemzetközivé válás, azaz az emberi jogok katalógusának nemzetközi egyezményekbe foglalása, és a nemzetközi emberi jogi jogérvényesítési fórumok kialakulása.”⁹² Ezen nemzetközi dokumentumok már a modern kori alkotmányok megoldásait követik.

„A 20. században a szólás és a sajtó hagyományos szabadságát kiterjesztették más kifejezési formákra, beleértve az elektronikus médiát (a rádiózást, a televíziózást és az újabb hírközlési technológiákat). Ezen felül egyes alkotmányok kifejezetten a szólásszabadság részének tekintik a tájékozódás szabadságát (az információhoz jutás szabadságát). Ez a helyzet például a német Alaptörvény esetében. Más országokban a tájékozódás szabadságát beleértik a szólás szabadságába. Ez a kiterjesztés a közlő helyzetén és szempontjain túlmegy, és az állampolgárok közösségét illető tájékozódási jogra utal. A kommunikációs szférában intézményes szabadság illeti meg a sajtót, a könyv és más sajtótermékek kiadását, a rádiózást és a televíziózást, az internetet. Ennyiben a tömegtájékoztatás, a kommunikáció szabadsága ezen intézmények szabadságának terméke. A szólás akkor szabad, ha megfelelő biztosítékok állnak rendelkezésre ezen intézmények szabad és független működéséhez.”⁹³

Napjainkra a civilizáció és a technika előrehaladtával, a globalizációs növekedés következtében a szólás- és sajtószabadság már kevésnek bizonyult ahhoz, hogy a számtalan információ átlátható és kezelhető legyen. Ez arra sarkalta a törvényalkotókat, hogy egy kevésbé elterjedt joghoz nyúljanak, a közérdekű adatok nyilvánosságához. Ez jelenti az információs szabadság másik gyökerét. A XX. század második feléig csak regionálisan illetve időlegesen alkalmazták ezeket

---

91 Kardos (2001) alapján.

92 Gálik–Polyák (2005), 49.o.

93 Sájó (2005), 14.o.

a jogszabályokat. Az Európai Unió szabályozás újabb áttörést hozott ebben a kérdésben.

Kiemelkedő jelentőségű nemzetközi alapdokumentumok

Svédországban 1776-ban elfogadott sajtószabadságról szóló törvény

A kommunikációs jogok egyik bölcsője a XVIII. századi Svédország. 1776-ban többen bepillantást szerettek volna nyerni a korábbi kormányzatok titkos dokumentumaiba. A kezdeményezés sikeresnek bizonyult és új sajtószabadságról szóló törvényt adtak ki, amely a sajtószabadság mellett kimondja, hogy: „bárkinek szabad hozzáférést biztosítanak valamennyi közhivatalban lévő dokumentumhoz”.

Franciaországban 1789-ben elfogadott „Az Emberi és Polgári Jogok” deklarációja

A véleményszabadság kiemelt jelentősége az alapjogok sorában a modern demokráciák alkotmányos gyakorlatának közhelyévé vált. Ezt a folyamatot az ember és polgár jogainak – 1789. augusztus 26-ai, francia – deklarációja indította el, melyre az V. Köztársaság ma hatályos alkotmánya is hivatkozik.

Európában a francia forradalom eredményeként, „Az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatának” 11. cikkelye elsőként mondta ki a szólás- és sajtószabadságot, mely a következőket rögzíti:

„Gondolatainak és véleményének szabad kinyilvánítása az ember egyik legbecsesebb joga. Így tehát minden polgár szabadon nyilatkozhat szóban, írásban, nyomtatásban; de a törvényben megállapított minden esetben felelős azért, ha visszaél a szabadsággal.”

„A deklaráció kifejezi egyrészt a véleményszabadság kitüntetett jellegét, ami még az alapvető jogok között is kiemelt helyzetet jelent. A véleménynyilvánítás szabadságát kiterjeszti másrészt az elérhető összes közlési formára, médiumra. Végül pedig utal arra, hogy e szabadság nem korlátlan, és a törvényben meghatározott korlátok megsértése a véleményt nyilvánító felelősségre vonását alapozza meg. A véleményszabadság szabályozásában e szempontok ma is irányadók.”⁹⁴ A deklarációnak eredménye továbbá, hogy 14. cikkelye kimondja:

„A polgároknak joguk van ahhoz, hogy a közkiadások szükségességét akár személyesen, akár képviselőiken keresztül megvizsgálják, azokhoz hozzájáruljanak, felhasználásuk módját ellenőrizzék, a megosztásukat, kivetésüket, behajtásukat és fenntartásuk tartalmát megállapítsák.”

---

94 Gálik–Polyák (2005), 54.o.

A közérdekű adatok, információk megismerésének, azaz az információs szabadságnak az igénye a megjelenéssel azonban nem önállósodott, hanem egyelőre megmaradt a szólás- és sajtószabadság keretei között.

A francia forradalom után azonban még évtizedeknek kellett eltelnie, hogy eltűnjön a formális cenzúra. Az új politikai eszmék, művészeti alkotások továbbra is üldöztetésre (pl. elkobzásra) számíthattak. Még mindig nehéz volt a lapalapítás, a tartalomhoz közvetlenül nem kapcsolódó személyek (pl. nyomdász, szerkesztő, laptulajdonos) büntetőjogi felelőssége továbbra is fennállt.

Amerikában 1791-ben elfogadott, az Amerikai Egyesült Államok Alkotmányának első kiegészítése

A harcok Európa országaiban dúltak, a tiltakozás eredményei azonban az Egyesült Államokban is megjelentek. A virginiai alkotmány alapjogi kódexe 1776-ban fogalmazta meg először e jogokat. Ezt követően, az 1791. december 15-én az Amerikai Egyesült Államok Alkotmányának Bill of Rights néven való első kiegészítése, híressé vált tilalma mondja ki, hogy:

„A Kongresszus nem alkot törvényt vallás alapítása vagy vallás szabad gyakorlásának eltiltása tárgyában; nem csorbítja a szólás- vagy sajtószabadságot; nem csorbítja a népnek a békés gyülekezéshez való jogát, valamint azt, hogy a kormányhoz forduljon panaszok orvoslása céljából.”

Az amerikai alkotmány ezen kiegészítése magában foglalta a szólásszabadságot (free speech) és a sajtószabadságot (freedom of the press), de mára már a kifejezés szabadsága (freedom of expression) terjedt el. Ez már magában foglalja a vallás-, szólás-, a sajtó- és a gyülekezési szabadságot, valamint a panaszjogot, a filmkészítés és rádiózás szabadságát, az egyesülési jogot, valamint az egyéneknek és a sajtónak a bírósági tárgyaláson való részvételi jogát.⁹⁵ Így a demokráciák között egyedülálló helyet biztosít az Egyesült Államoknak a szinte korlátlan szólás-, és véleményszabadság.

ENSZ által 1948-ban elfogadott, „Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata”

Az ENSZ által 1948-ban elfogadott Emberi jogok egyetemes nyilatkozata az első a nemzetközi emberi jogi dokumentumok közt, amely 19. cikkében rendelkezik a (tág értelemben vett) kommunikáció szabadságáról. Eszerint:

„Minden személynek joga van a vélemény és a kifejezés szabadságához, amely magában foglalja azt a jogot, hogy véleménye miatt ne szenvedjen zaklatást, és hogy határookra való tekintet nélkül kutathasson, átvihessen és terjeszthessen híreket és eszméket bármilyen kifejezési módon.”

---

95 Halmi (2002), 15.o.

ENSZ által 1952-ben elfogadott, „A helyreigazítás nemzetközi szabályairól szóló egyezmény

Az ENSZ közgyűlése által 1952. december 16-án elfogadott és 1962-től hatályos, a helyreigazítás nemzetközi szabályairól szóló egyezmény, amely a sajtó-helyreigazítási eljárások államok közti szabályait rögzíti. E szabályok azt a helyzetet kezelik, amikor egy államról egy másik állam sajtótermékében jelenik meg nem megfelelő tudósítás. A szerződés alapvetően a tudósítók által készített hírjelentés hírügynökségek útján történő terjesztéséhez kapcsolódó helyreigazítások lehetőségét szabályozza. Lényege, hogy ha a hírjelentés az adott ország presztízsét sérti, vagy az államok egymás közötti kapcsolatát rombolja, a sértett állam megkeresheti az adott másik államot és kérheti a helyreigazítás lefolytatására. Ekkor a megkeresett állam öt napon belül köteles közzétenni a megkereső állam hivatalos véleményét.

A szabályozás jellemzője, hogy az államok egymással kerülnek jogviszonyba és nem a megkereső állam az érintett tudósítóval vagy hírügynökséggel közvetlenül.⁹⁶

Kiemelkedő jelentőségű nemzetközi egyezségokmányok és regionális konvenciók

Míg az ENSZ 1948-ban fogadott Emberi jogok egyetemes nyilatkozata jogi kötelező erővel nem rendelkezik, addig elfogadásával az emberi jogok általános védelmének kötelező nemzetközi jogi forrásai születtek meg és az alapjogokat az „egyetemes jogok” szintjére emelték az alábbi nemzetközi dokumentumok és regionális konvenciók:

- Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának (1966);
- Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának (1976);

valamint három regionális konvenció:

- az Emberi jogok és alapvető szabadságok 1950. évi Európai Egyezménye;
- az Emberi jogok 1969. évi Amerikai Egyezménye;
- az Emberek és népek jogainak 1971. évi Afrikai Chartája.⁹⁷

ENSZ által 1966-ban elfogadott, „Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya”

A kommunikációs jogok „egységes nemzetközi jogi alapforrása az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 1966-ban elfogadott nemzetközi egyezségokmányának 19. cikke, mely így szól:

---

96 Szeles (2006), 2., 31. fejezet

97 Ádám (1999): 153.o.

- Nézetei miatt senki nem zaklatható.

- Mindenkinnek joga van a szabad véleménynyilvánításra; ez a jog magába foglalja mindenfajta adat és gondolat határookra való tekintet nélküli – szóban, írásban, nyomtatásban, művész formában vagy bármilyen más tetszése szerinti módon történő - keresésének, megismerésének és terjesztésének a szabadságát is.

Ezen cikk 2. bekezdésében meghatározott jogok gyakorlása különleges kötelességekkel és felelősséggel jár. Ennél fogva az bizonyos korlátozásoknak vethető alá, ezek azonban csak olyanok lehetnek, amelyeket a törvény kifejezetten megállapít, és amelyek:

- mások jogainak, vagy jó hírnevének tiszteletben tartása, illetőleg

- az állambiztonság vagy a közrend, közegészség vagy a közérkölcés védelme érdekében szükségesek.

Az egyezségokmány ezen cikkelye „az 1948-as Nyilatkozathoz hasonlóan deklarálja a kommunikáció szabadságát és vele együtt a nézetek miatti zaklatás tilalmát és az információs szabadságot.”⁹⁸ „A rendelkezés minden ember jogának nyilvánítja a szabad véleménynyilvánítást, történjen az bármilyen formában. Leszögezi azt is, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának gyakorlása különleges kötelezettségekkel és felelősséggel jár. A joggyakorlást csak törvényben és e jogforrásban is csak hat jól körülírt esetben lehet korlátozni.”⁹⁹ Ugyanakkor az Egyezmény már nyilatkozik alapvető törvényi korlátok felállításáról is, így a 20. cikk (2) bekezdése már azt is kimondja:

„Törvényben kell megtiltani a nemzeti, a faji, vagy a vallási gyűlölet bármilyen hirdetését, amely megkülönböztetésre, ellenségeskedésre vagy erőszakra igzat.”

Kiemelkedő jelentőségű regionális egyezmények

Európa Tanács által 1950-ben elfogadott, az Emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény

A „generális, a nemzetközi közösség egészére kiterjedő nemzetközi egyezmények mellett igen jelentős regionális, meghatározott államok által elfogadott egyezmények is születtek. Ezek közül ki kell emelni a hazai jogfejlődést is döntő módon befolyásoló az Európa Tanács keretében megszületett”¹⁰⁰ az Emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950-ben kelt európai egyezményt. Az egyezménynek a kommunikációs szabadságról szóló 10. cikke a következőket rögzíti:

98 Halmai Gábor (2001), 3.o.

99 Szeles (2006), 2., 31/4 1.o.

100 Gálik–Polyák (2005), 50.o.

„1. Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. E jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárookra tekintet nélkül és anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhasson. E cikk nem képezi akadályát annak, hogy az államok a rádió-, mozgókép- vagy televízió vállalatok működését engedélyezéshez kössék.

2. E kötelezettségekkel és felelősséggel együtt járó szabadságok gyakorlása a törvényben meghatározott, olyan alakszerűségeknek, feltételeknek, korlátozásoknak vagy szankcióknak vethető alá, amelyek szükséges intézkedéseknek minősülnek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a területi sértetlenség, a közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, mások jó hírre vagy jogai védelme, a bizalmas információk közlésének megakadályozása vagy a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása céljából.”¹⁰¹

Az egyezmény 10. cikke „külön is szól a rádiózásról és a televíziózásról, megengedve, hogy az államok a rádió-, mozgókép- vagy televízió-vállalatok működését engedélyhez kössék. Ugyanakkor a gondolat gazdája számára biztosított gondolatszabadságot az egyezménynek a vallásszabadságot is szabályzó 9. cikke garantálja.”¹⁰² „Az Emberi Jogi Egyezmény az abban vállalt kötelezettségek tiszteletben tartásának biztosítása céljából létrehozta az Emberi Jogok Európai Bíróságát”¹⁰³ amelyhez magánszemélyek fordulhatnak, ha egyéni jogsérelmük vonatkozásában már kimerítették a hazai jogorvoslati lehetőségeket.

Európa Tanács által 1982-ben elfogadott, a Szólás- és Információszabadságról szóló Nyilatkozat

Az Európa Tanács által kibocsátott nyilatkozata kimondja:

1. Az információszabadság, a valódi demokrácia, a törvények hatalma és az emberi jogok tiszteletben tartása elveinek alapvető eleme.

2. Az információszabadság elengedhetetlen valamennyi emberi lény társadalmi, gazdasági, kulturális és politikai fejlődéséhez és megteremti a szociális és kulturális csoportok, nemzetek és nemzetközi közösség harmonikus fejlődéséhez a feltételeket. A tagállamok megerősítik határozott elkötelezettségüket az információszabadság, mint demokratikus és plurális társadalom alapeleme iránt. Kinyilvánítják, hogy törekednek mindenki jogának védelmére az információk és eszmék követeléséhez és megszerzéséhez, és egy nyitott információpolitikára – beleértve az információhoz való hozzáférést – a nyilvánosság előtt annak

---

101 Szeles (2006), 2., 31/4 1.o.

102 Halmai (2001), 4.o.

103 Gálik–Polyák (2005), 50.o

érdekében, hogy ösztönözzék a politikai, szociális, gazdasági és kulturális kérdéseknek az egyén által történő megértését és elősegítsék képességét, hogy ezekről nyíltan vitatkozhasson.

EU alapdokumentumok

EU - Maastrichti szerződés és fontosabb európai normák

Az Európai Unió működésében is meghatározó mércét jelentenek az alapjogok, azaz a szabadságjogok, a szociális jogok és az információs jogok, melyek kiemelt védelemben részesülnek.¹⁰⁴ Ezért már az Európai Uniót létrehozó Maastrichti szerződés is rögzíti, hogy az Európai Unió tiszteletben tartja az alapvető jogokat, mint a közösségi jog általános alapelveit, továbbá rögzíti az információk szabad áramlásának biztosítását, valamint az Európai Unió Bírósága már az 1970-es években a közösségi jog ún. általános jogelvei közé emelte az alapvető emberi jogokat.¹⁰⁵

Az Európai Unió Alapjogi Kartájának 11. cikke garantálja az információs és szólásszabadságot: „1. Mindenkinek joga van a szólásszabadsághoz. Ez a jog magában foglalja a véleménynyilvánítás szabadságát és az információk és eszmék átvételének és átadásának szabadságát a közhatóságok beavatkozása nélkül és határoktól függetlenül. Tiszteletben kell tartani a sajtószabadságot és a sajtó pluralizmusát.”

Az Európai Unió Alkotmányában megjelennek az információs szabadság garanciái is. Az Alkotmány I-50. cikkében kimondja: „A jó kormányzás előmozdítása és a civil társadalom részvételének biztosítása céljából az Unió intézményei, szervei és hivatalai munkájuk során a nyitottság elvének a lehető legnagyobb mértékű tiszteletben tartásával járnak el.”

A II-71. cikk pedig arról nyilatkozik: „Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát, valamint az információk és eszmék megismerésének és közlésének szabadságát anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhatna országhatárokon való tekintet nélkül. A tömegtájékoztatás szabadságát és sokszínűségét tiszteletben kell tartani.”

Az emberi jogok és kommunikációs jogok vonatkozásában továbbá fontos európai normák születtek. Ezek közül kiemelt fontosságú döntéseket tartalmaznak még az alábbiak:

---

104 Ádám Antal (2006) előadása alapján.

105 Gálik–Polyák (2005), 50.o.

- 1958 óta hatályos az Európai Gazdasági Közösség Szerződése, amelynek 85-90 cikkelye szabályozza a szabad versenyt;
- 1978 óta elfogadott a címkézéssel kapcsolatos szabályozás;
- 1984 óta elfogadott a félrevezető reklámmal kapcsolatos szabályozás;
- 1991-ben készült el a dohánytermékek reklámozásáról szóló javaslat;
- 1991-ben készült el az összehasonlító reklámozásról szóló javaslat;
- 1998-ban hazánkban is kihirdetett, a határokat átlépő televíziózásról szóló nemzetközi egyezmény.¹⁰⁶

2001 óta biztosított a közösségi dokumentumokhoz való hozzáférést biztosító rendelet.

Az előzőkben leírtakon kívül számtalan EU dokumentum, direktíva születet a kommunikációs jog tárgyában, mint pl. az információs társadalmi szolgáltatások, digitális kommunikáció, internet, tisztességtelen piaci magatartás, szellemi alkotások, védjegyek, stb.

Az Európai Unió szabályozások a jogharmonizáció következtében természetesen minden tagország jogalkotására hatással vannak. A vélemény-szabadság körébe tartozó jogok viszonylag részletes szabályozása az európai jogrendszerekben az alkotmány szintjére is vonatkozik. Ennek egyik példája az 1949-es német alaptörvény, amely az 1989. évi magyar alkotmányozásra is nagy hatással volt.¹⁰⁷

Az információs szabadság kialakulásának fontos lépése volt, az hogy az Európai Unió 2001-ben alkotta meg a közösségi dokumentumokhoz való hozzáféréshez szükséges rendeletet, ezzel főszabállyá téve a nyilvánosságot az EU szerveinek gyakorlatában is.

Az Európai Unió információs szabadságról szóló szabályozása szerint e jog kötelezettségi körébe tartozik az Európai Parlament, a Tanács és a Bizottság, és az általuk létrehozott összes szerv. Az Egyesült Királyság ide vonatkozó szabályozása nevesíti is ezeket az intézményeket. Ide tartoznak többek közt a „minisztériumok, az állami tulajdonú gazdasági társaságok, a köztisztviselők, a Nemzeti Egészségügyi Szolgálat szervezete, a helyi hatóságok, a miniszterek és az egyéb hatóságok által kinevezettek, vagy amelyek közhatalmi funkcióval bírnak, valamint egyéb olyan szervezetek, amelyek királyi előjog (royal prerogative), törvény vagy más létező hatóság rendelkezése alapján jöttek létre, ha legalább a költségvetésük 50%-át közpénzekből szerzik.”¹⁰⁸

Az Európai Unió szabályozás kivételeket is említ, amelyek a hozzáférhetőség mértékének korlátozása alapján több fokozatba rendeződnek. Az első fokozatba tartoznak azok a dokumentumok, amelyek nyilvánossága sértené a

---

106 Szeles (2006), 2., 31/4 l.o.

107 Halmai (2001) alapján, 4.o.

108 Kardos (2001) alapján.

közbiztonságot, a honvédelmi és katonai ügyeket, a nemzetközi kapcsolatokat, a Közösség és a tagállamok pénzügyi, monetáris vagy gazdasági politikáját, a magánszférát és az egyén integritását. A második fokozatba már kevésbé korlátozott a nyilvánosság hozzáférési joga. Megtagadható az információ kiadása, ha annak nyilvánossága sértené a természetes vagy jogi személy kereskedelmi érdekét, ideértve a szellemi tulajdont is; a bíróságok eljárását és a jogi tanácsadás védelmét, valamint a vizsgálatok, nyomozások, könyvvizsgálatok céljának védelmét. Azon információk megtagadása tartozik a harmadik fokozatba, amelyek esetében „olyan dokumentumokról van szó, amelyeket valamely intézmény belső használatra készített, illetve kapott, és amelyekkel kapcsolatos ügyben még nem született határozat, ha a nyilvánosság súlyos mértékben aláásná az intézmény döntéshozó eljárását; kivéve, ha a nyilvánossághoz fűződő érdek ennél nem nagyobb. Ha a dokumentum belső használatra szánt véleményt is tartalmaz, akkor ez a szabály érvényes a döntés meghozatala után is.”¹⁰⁹ A dokumentumokat meghatározott ideig védelem illeti meg, ez azonban nem tarthat 30 évnél tovább. Természetesen itt is vannak kivételek, ilyen például, ha „a dokumentum a magánszférával, kereskedelmi érdekekkel kapcsolatos, illetve ha „érzékeny” dokumentumról van szó, mert ezekben az esetekben, a védelem tovább is tarthat.”¹¹⁰

Az Európai Unió lépései az információs társadalom megteremtéséhez

„Az Európai Unió deklarált célja, hogy információs társadalommá váljon.”¹¹¹ Felismerték, hogy irányt és lehetőséget kell adniuk a globális társadalmi átalakulásnak, mivel így erőteljesebben szolgálhatja a kontinens versenyképességének növelését, csökkentve egyúttal a jelentkező negatív következmények (bűnözés, elidegenedés) veszélyét.¹¹² „Az Európai Közösség hivatalos dokumentumaiban az információs társadalom főfunkcióit az alábbiakban határozzák meg: az európai gazdaság versenyképességének növelése, a gazdaság és társadalom szerkezetében végbemenő változások támogatása, a tudomány és alkotás minőségének fejlesztése.

Az Európai Közösség az információs társadalom fő szereplőinek a multimédiát (a digitálisan tárolt adatok, szövegek, hangok és képek összekapcsolását), a telekommunikációs rendszereket, a személyi számítógépeket és az elektronikus

---

109 Kardos (2001) alapján.

110 Kardos (2001) alapján.

111 Wittorino Antonio Brüsszelben 2000. szeptember 19-én az Európai Parlament Cybercine konferenciáját tartott beszéde alapján.

112 Szűts (20029 alapján.

információszoftárokat tekintik. Különösen fontos szerepet tulajdonítanak az internetnek, amely globális kommunikációs platformmá alakult.

Felfedezték az óriási gazdasági lehetőségek születését és azt, hogy a kommunikáció térbeli és időbeli határai lebomlanak. Az információs társadalom előnyei:

- az információ gyors és nagy használati értékkel való tárolását és továbbítása,
- az automatizált szolgáltatások árának lecsökkentését,
- a virtuális közösségek létrehozásának lehetőségét.¹¹³

Az európai információs társadalmat leginkább az internet elterjedésével jellemezhetjük.¹¹⁴ Az internet rohamosan növekvő fontosságú és hallatlan dinamizmussal fejlődő rendszer, amelyet egyre több célból és a társadalmi élet egyre több területén használnak fel.¹¹⁵ Összegezve megállapítható, hogy az EU fejlődési pályája egyenlő az információs társadalmi berendezkedéssel.

„Az Európai Unió jövőképeinek megfogalmazásában három alaptényezőt, – a versenyképességet, a kohéziót, a jólét igazságos elosztását – együttes célnak tekinti. A három alaptényező mindegyikének megvalósulásában jelentős, mondhatnám meghatározó szerep jut a kommunikációs, informatikai, digitális rendszereknek. Európa lemaradása Amerikától az információs, telekommunikációs forradalomban egy rendkívül koncentrált beavatkozást tenne szükségessé, hogy a fennálló hátrányát ledolgozza. Kétségtelen tény, hogy az Európai Uniót alkotó ipari társadalmak az információs társadalom irányába mutató radikális fejlődési változáson mennek keresztül. Jelei a mindennapi életben tapasztalható csakúgy, ahogy az Európai Unió dokumentumaiban, stratégiájában, célkitűzéseiben, alapelveiben is megmutatkozik. De nézzük konkrétan, mely területeken, illetve milyen formában nyernek megfogalmazást az információs társadalom kialakítására utaló elemek.

Az Európai Közösségi szerződés több cikke (3, 52, 59, 60, 85, 86, 90, 100a, 128, 129a, 129b, 129c, 129d, 130.) fogalmaz meg az információs társadalomra vonatkozó célkitűzéseket közvetve vagy közvetlenül. E cikkekben megfogalmazza célkitűzésként az európai gazdaság növekedésének, versenyképességének fokozását, a társadalmi, gazdasági szerkezetben végbemenő változások elősegítését, a kutatás, a tudomány, az oktatás minőségének fejlesztését. Ezek megvalósításának eszközéül szolgál az információs társadalom európai szabályozási és technikai kereteinek kialakítása, az informatika technikai innováció elősegítése, a kapcsolódó projektek támogatása, valamint az információs versenyben az esélyegyenlőségek biztosítása.

---

113 Tattay (2003), 5.o.

114 Verebics (2000), 41/2000. 113.o.

115 Tattay (2003), 5.o.

Az információs forradalom kihívásaira tesz utalást az 1993-ban kiadott, a növekedésről, versenyképességről és foglalkoztatásról szóló Fehér Könyv. A könyvben megfogalmazott javaslatok alapján az Európai Tanács 1994-ben 11 jelentős projektet fogadott el, köztük az „információs sztráda”, azaz az információs infrastruktúra kialakításának projektjét.

A Bangemann-jelentés („Európa és globális információs társadalom – 1994”) fogalmazott meg már olyan konkrét javaslatokat, ajánlásokat, amelyek eredményeképpen az Európai Bizottság cselekvési programot alkotott az „Európa útja az információs társadalomba” címmel. Itt megfogalmazást nyert az információs társadalom jogi, szolgáltatási, technikai alapelvei rögzítésének szükségessége.¹¹⁶ „A jelentés az új társadalom alapjának a kommunikációs közösséget tekinti, amelynek komponensei: az információt közvetítő hálózatok, az információ használatát biztosító alapszolgáltatások és a fogyasztóhoz vagy végfelhasználóhoz történő eljutást megkönnyítő alkalmazások. A tervezet olyan társadalmat körvonalaz, amely gondoskodik a jövőben az európai társadalomról és fogyasztókról.”¹¹⁷

„A megfogalmazott feladatok, a felmerülő problémák újabb és újabb szervezeteket hívtak életre, amelyek az információs társadalommal kapcsolatos feladatok megoldásában nyújtanak segítséget az Európai Bizottságnak. Ezek például az Információs Társadalom Projekt Iroda, az Információs Társadalom Fórum és a digitálizálás jogi kérdéseit tárgyaló Jogi Tanácsadó Testület. A szervezetek intézkedéseket, javaslatokat fogalmaznak meg, állásfoglalást alakítanak ki.

Több tanácskozás és konferencia is tárgyalta „az információs forradalom által az EU számára megfogalmazott kihívásokat” (pl. Brüsszel, Dél-Afrika, Róma, Prága).

Az évek során összegyűlt javaslatok, állásfoglalások, programok képezték, az ún. Zöld Könyveknek az alapját, amelyek az „információs társadalom által felvetett társadalmi gazdasági és jogi kihívásokat összegzik.”¹¹⁸ Ezek közül is „kiemelkedően fontos az 1984-ben napvilágot látott „Zöld Könyv” a műsorszolgáltatási közös piac létrehozásáról, különös tekintettel a kábeles és műholdas műsorszolgáltatásra, amely különösen a műhold és vezeték útján történő rádiózás és televíziózás közös piacának megteremtését irányozta elő. A Zöld Könyv a határon átnyúló szolgáltatások nyújtását irányozta elő, elsősorban azok szabaddá tételét. Fő célja a nemzeti piacok egyesítésével az egységes audiovizuális piac megteremtése és ennek jogi kereteinek biztosítása.”¹¹⁹ Jelentős

---

116 Buday-Sántha (2007), 13-14.o.

117 Kondricz-Tímár (2000) 27-29.o.

118 Buday-Sántha (2007), 14.o.

119 Tattay (2003), 7.o.

figyelmet kapott továbbá az 1996-os Zöld Könyv, melynek címe: "Élet és munka az információs társadalomban: Első helyen az ember", mely az információs társadalom műszaki és szociális kérdéseit részletezi.¹²⁰

Az Európai Unióban a kommunikációs eszközök közül kiemelt helyet és szerepet kap a média. Az EU rendelkezik önálló médiapolitikával, ami viszont kizárólag az audiovizuális médiákra vonatkozik. Az EU célja egy egységes európai médiapiac kialakítása, a média versenyképes és jövőorientált fejlődésének a támogatása, a műsoripar versenyképességének fokozása. Az EU ennek megvalósítása érdekében pénzügyi alapokat létesített és cselekvési tervet fogadott el. A médiának, a tömegkommunikációnak fontos társadalmi szerepe van, megteremti a kapcsolattartás lehetőségét és központosítottan allokálja az információkat. Ugyanakkor az identitás erősítésének, kifejezésének is rendkívül fontos eszközt jelent. Olaf Hillenbrand, a müncheni egyetem tanára szerint, a digitális kor küszöbén a média világa az egyik legnagyobb jövőbeli európai piac. Brüsszelben a multimédia információs társadalmára való belépést nagy lehetőségnek tekintik.¹²¹

„Az Európai Unió az elektronikus médiára koncentrálna, a nyomtatott sajtó vonatkozásában nincs és nem is kíván közös szabályozást kialakítani. A nyomtatott média esetében az információ szabad mozgásának, áramlásának alapelvét vallja és garantálja.

Az Európa Tanács 1991-ben elfogadta a Munkavállalók Alapvető Szociális Jogainak Közösségi Chartájának jegyzőkönyvét és azokat az alapjogokat, amelyeket a munkavállalók az egész közösségben érintenek. Itt is megfogalmazást nyert, mint alapjog az információ, az információhoz jutás, az információ mindenki általi elérhetőségének biztosítása.

Az Európai Unió a regionális alapelvei közt rögzíti a partnerséget, ami az együttműködés követelményét jelenti a különböző szintek és szereplők között a célok megfogalmazása és megvalósítása során. A partnerség, a regionalizmus, a területfejlesztés elengedhetetlen feltétele, de önmagában pusztába kiáltott szó. Megvalósítása során jelentős szerepet kapnak a kommunikációs eszközök "az információs technológiák, infrastruktúrák, akárcsak a versenyképességében. A regionális politika elsődleges tárgyaként nyernek megfogalmazást az információs, a technológiai, az üzleti (marketing, informatika, tanácsadó) szolgáltatások, ágazatközi kapcsolatok."¹²²

---

120 Európa A-tól Z-ig kézikönyv (1997), 203.o.

121 Európa A-tól Z-ig kézikönyv (1997), 209.o.

122 Buday-Sánta (2007), 14.o

A sikeres régiók fejlődésének hajtóerői a 4K, a kompetencia, kommunikáció, kultúra, kreativitás köré csoportosíthatók. A gazdaság, illetve a terület (régió) fejlesztéséről beszélni nem lehet e fogalmak nélkül.¹²³

Az Európai Unió eEurope elnevezéssel akcióttervet készített és valósított meg. 2000-ben Lisszabonban fogadták el az „eEurope = információs társadalom mindenkinek” programot, és célul tűzték az „internet és az információs társadalom adta kihívások és a tudásalapú társadalom megteremtését, ami megkövetelte nemcsak a távközlés, internet, multimédia, mobiltelefonok, személyi számítógépek műszaki fejlesztését, hanem ezeknek a társadalom valamennyi területén történő alkalmazásának elősegítését.”¹²⁴ A dokumentum alap gondolata az állampolgári jog alapján biztosított internet, az emberek informatikai, digitális képzése és a szociálisan átjárható társadalom.¹²⁵ Az információs társadalom kiépítése az Európai Unió egyik fontos politikájává emelkedett.¹²⁶ „Az eEurope program szinte minden fontos területet felölel: olcsó internet, elektronikus e-kutatás, elektronikus hálózatok biztonsága, e-oktatás, e-munka, az információs társadalomban való részvétel biztosítása, e-kereskedelem, e-kormányzat, e-egészségügy, e-elektronikus tartalom, e-elektronikus közlekedés. Az eEurope 2002 akciótterv teljesítésre került, sikerére épít az „eEurope 2005” cselekvési program, amely az Európai Közösség legversenyképesebb, legütőképesebb integrációvá, gazdasági hatalommá fejlesztését irányozza elő.”¹²⁷

Az eEurope 2005 akciótterv 4 kiemelten fontos alaptévékenységet érint:

- E-bussines (üzlet) felöleli egyrészt az elektronikus kereskedelmet (on-line árubeszerzés és szolgáltatás, másrészt a vállalati rendszer átépítését (struktúra, ügykezelés, logisztika stb.);

- E-governement (kormányzás). Az eEurope 2005 továbbra is a prioritások között tartja az elektronikus igazgatás térnyerésének elősegítését;

- E-learning (tanulás). Ezen alprogram célja az oktatás elősegítése, továbbá az, hogy legfeljebb 15 diák jusson egy számítógépre, valamint informatikai programok indítása a lakosság széles rétegei számára;

- E-health (egészségügy). Ezen alprogram magába foglalja az informatika vívmányainak széleskörű alkalmazását az egészségügyben, a kórházi és igazgatási adminisztráció költségeinek fokozott csökkentését, távgyógyászat alkalmazását,

---

123 Horváth (1998), 193.o.

124 Szűcs (2002), 2002/9 alapján.

125 Tattay (2003), 9.o.

126 Molnár Bíró alapján, In: Kende-Szűcs (2002)

127 Tattay (2003), 9.o.

az egészséges életmóddal kapcsolatos információk fokozatos terjesztését, gyógyszeradatbázis létrehozását.¹²⁸

Az EU által indított keretprogramok is jelentősen elősegítették az információs társadalom fejlődését, és fokozatosan növekvő támogatását biztosítják az ún. kutatási- és technológiafejlesztési keretprogramok:

- az Első Keretprogram az 1984-1987 között időszakot ölelte át. Az ipar versenyképességét növelő kiadások 32%-ot tettek ki. Költségvetése igen szerény, 3,8 milliárd ECU volt.

- a Második Keretprogram az 1987 és 1991 között zajlott, költségvetése 5,4 milliárd ECU. Jelentős figyelmet fordított az információs és kommunikációs tevékenységre. Második prioritását képezte az információs és kommunikációs társadalom kiépítése, információs technológiák, távközlés és új közszolgáltatások.

- a Harmadik Keretprogram az 1991-től 1994-ig tartott. Költségvetése meghaladta az 5,5 milliárd ECU-t, ebből mintegy 40%-ot, 2,2 milliárd ECU-t költöttek információs és kommunikációs technológiákra;

- a Negyedik Keretprogram az 1994-1998 közötti időszakot ölelte fel, költségvetése 13,2 milliárd ECU volt, ebből 3,4 milliárd ECU-t költöttek információs és kommunikációs technológiákra;

- az Ötödik Keretprogram (1998-2002) második legfontosabb célkitűzéseként a felhasználóbarát információs társadalom létrehozását jelölte meg. Költségvetése 15 milliárd ECU volt, ebből mintegy 4 milliárd ECU-t fordítottak az információs társadalom kiépítésére;¹²⁹

- a Hatodik Keretprogram a 2002-2006 éveket fogja át, összköltségvetése 17,5 milliárd ECU. Másodikként kiemelt területe az információs társadalom és technológiák fejlesztése, amelyre több mint 5 milliárd ECU jutott.¹³⁰

Az információs társadalom hajtóereje elsősorban az internet, és a mobiltelefon. Az Európai Unió ezért is támogatja a kommunikációs és információs technológiák, és egyéb az információs társadalom fejlődését biztosító innovációt. Ennek jogi környezetének fejlettsége, a társadalmi beágyazottsága is nagyon fontos tényező. Így pl. az EU az elektronikus kommunikáció jogszabályainak felülvizsgálata során az alábbi 5 irányelvet vizsgálja: a Keretirányelvet, a Engedélyezési irányelvet, a Hozzáférési irányelvet, az Egyetemes szolgáltatási irányelvet és a Elektronikus hírközlési, adatvédelmi irányelvet.¹³¹

---

128 Szűts (2002), 2002/9.

129 Az Európai Közösség Hatodik Kutatási, Technológia-fejlesztési és Demonstrációs Keretprogramja (2002-2006) alapján. Budapest, 2003. május.

130 Mezei alapján. In: Kende-Szűcs (2002), 414-422.o.

131 http://europa.eu/legislation_summaries/information_society/l24216c_de.htm

Jól láthatjuk, hogy Európa fejlődési irányvonalai, alapelvei, követelményei az információs társadalom irányába mutatnak. Áttekintésem a terjedelmi korlátokra tekintettel nem kimerítő, az EU lépéseinek csak a kiemelten fontos megnyilvánulási formáit próbáltam összefoglalóan bemutatni.

Az egyes nemzetek kiemelt jogalkotási elemei a kommunikációs jog terén

Amerikában szinte korlátlan a szólás és véleménynyilvánítás szabadsága, több olyan törvényi szabályozás látott napvilágot, mely e jogterület fejlődését mutatja. Ezek közül kiemelt jelentőségű volt a Hírközlésről szóló 1934. évi tv., mely létrehozta a Federal Communications Commission, mint felügyeleti szervet, melynek jogköre 50 államra terjedt ki. A telekommunikáció és média szabályozását rendezi a Telekommunikációról szóló 1996. évi törvény. Azonban nemcsak az amerikai, hanem a nemzetközi és hazai jogtudomány képviselői is eltérő veszélyeket látnak és eltérő befolyásolási képességet tulajdonítanak az írott, az elektronikus (a rádió, a televízió) és az online médiáknak. Az amerikai Legfelsőbb Bíróság például a véleményszabadság alkotmányosértő korlátozásának minősítette az 1996. évi telekommunikációs törvény (Telecommunications Act) részét képező „Illő kommunikációról szóló törvény” (Communications Decency Act) két rendelkezését is, mely internet tartalomra vonatkozott, a telekommunikációs eszközökön (pl. internet) keresztül megjelenő obszcén szavak, kijelentések és írások használatát kívánta korlátozni. Azonban ezek megsemmisítésre kerültek, az interneten keresztül történő szabad véleménynyilvánítás védelmére hivatkozva. Indoklásában jelezte többek között, hogy az internet nem olyan mértékben befolyásoló, mint a rádió vagy a televízió.”¹³² Véleményem és tapasztalatom szerint, az internet a leggyorsabb hírközlő, sok rádió és televízió is az online portálok híreiből dolgozik. Továbbá az internetes szakemberek szerint, ma az interneten „bármit meg lehet csinálni”. A veszélyek gazdasági, politikai és társadalmi üzenetek formájában is megjelennek, komoly károkat okoznak (pl. spam-ek). Úgy gondolom, hogy rövid időn belül a legnagyobb információs hatalom az online médiatulajdonosok birtokában lesz, és az államnak igenis megfelelő szabályozókat kell kialakítani, mely egy egységes rendszerben kezeli a médiumokat. Ugyanúgy, mint a sajtó vonatkozásában az államnak pozitív, tevételes módon kell biztosítani a sajtó és közvetve a véleménynyilvánítási szabadságot, amely nem korlátozza, hanem az alkotmányos követelmények szerint aktív alakításával garantálja annak érvényesülését.”¹³³

---

132 Gálik–Polyák (2005), 66.o.

133 Gálik–Polyák (2005), 67.o.

Angliában az emberi jogokról szóló 1998. évi törvénnyel az Emberi Jogok Európai Egyezményének érvényesítését célozták meg. Az információs társadalomban zajló folyamatok is, mint korábban már kifejtettem, a kommunikációs eszközök, csatornák, formák és szakmák integrációs folyamatát jelzik, és ezt a törvényalkotásnak is követnie kell. Az Egyesült Királyságban így 2003-ban megszületett az első kommunikációs törvény (Communications Act of 2003), amely nemcsak a médiaszabályozás reformját tartalmazza, hanem a kommunikációs iparágak vonatkozásában is előírásokat fogalmaz meg a kommunikációs szabadságjogokra építve.¹³⁴

EU - Sajtószabadság Európai Chartája

A Sajtószabadság első Európai Chartája a különféle médiumok és az Európai Bizottság közötti gyümölcsöző tárgyalások egyik kézzelfogható eredménye. A Chartát 2009. május 25-én, 19 ország, 48 európai újságírója írta alá. Célja, hogy a sajtó számára védelmet nyújtson a kormányok beavatkozása ellen, az újságíróknak pedig biztosítsa az információforrásokhoz való hozzáférést. A Chartának fő célkitűzése továbbá, Európa régen várt zszurnalisztikai szempontú egyesítése, valamint hogy a sajtószabadság megsértése esetén kollégáink bizvást hivatkozhatnak a lefektetett alapelvekre, amelyeket a hatóságoknak az újságírókkal való érintkezés során tiszteletben kell tartaniuk.

„A Sajtószabadság Európai Chartája, mely az európai újságíró-közösség kezdeményezésére jött létre, újbóli jelentős megerősítése azoknak az alapértékeknek – így többek között a médiapluralizmusnak, a szólásszabadságnak és az információhoz való hozzáférés szabadságának –, amelyekben Európa demokratikus hagyományai gyökereznek, és amelyek több alapvető jogi szövegben is rögzítésre kerültek. A Charta továbbá arra is emlékeztet, hogy a valódi sajtószabadság megteremtésében a hatóságoknak is fontos szerep jut: készen kell állniuk arra, hogy megvédjék a szólásszabadságot és elősegítsék annak megerősödését” – jelentette ki Viviane Reding, az EU információs társadalomért és a médiaügyekért felelős biztosa. „A Charta tehát fontos lépést jelent az ezen alapvető értékek és jogok megerősödése felé vezető úton, hiszen az újságírók – amennyiben úgy érzik, hogy munkájuk szabadságát indokoltan korlátozzák – bátran hivatkozhatnak rájuk a kormányokkal vagy a hivatalos szervekkel szemben.”¹³⁵

A Charta tíz cikkben foglalja össze azokat az alapelveket, amelyeket a kormányoknak az újságírókkal való érintkezés során tiszteletben kell tartaniuk.

---

134 Gálik-Polyák (2005), 44.o.

135 Európai Bizottság Média Munkacsoportjának IP/09/891. számú közleménye, Brüsszel, 2009.06.09.

Foglalkozik többek között a cenzúra tilalmával, az újságíróknak a bel- és külföldi hírforrásokhoz való hozzáféréssel, valamint az információszerezés, és – terjesztés szabadságával. A Charta továbbá hangsúlyozza az újságírók megfigyeléssel szembeni védelmének fontosságát és sürgeti az újságírók jogait védő hatékony jogrendszer kiépítését. A Charta jelenleg nyolc nyelven érhető el, és azt az érdeklődő újságírók az interneten online aláírhatják.¹³⁶

Összefoglaló

A kommunikációs jog jelentős jogfejlődésen ment keresztül az évszázadok alatt. Kiteljesedése világszerte szorosan összekapcsolódott az emberi jogok elismerésével, tárházának folyamatos bővülésével. Változásának, fejlődésének különböző stádiumai határozhatók meg, melyek az emberiség számára kiemelkedő jelentőségű történelmi eseményekhez és nemzetközi dokumentumokhoz köthetők, az információs társadalmak kialakulása és fejlődése újabb lendületet adott a kommunikációs jogok és az ahhoz kapcsolódó jogterületek, joganyagok kodifikációjához, mely ma már a világ fejlett országainak jogrendszerében nyomon követhetők.

A napjainkban zajló világméretű tendenciák, mint pl. a globalizáció és a gazdasági világválság nem csak kiemelték az információs társadalmak szerepét és ezek továbbfejlesztésének, jogi környezetének megteremtésének szükségességét, mint a „kilábalás” egyik útját, hanem tisztázták versenyképességre gyakorolt kiemelt szerepét és státuszát. Így napjaink kiemelt tényezői lettek: a tájékoztatás, a hírnév, a közvélemény, a nyilvánosság. Az információs társadalmak működésének egyik alapját képező, a digitális világhoz kapcsolódó és egyéb kommunikációs élethelyzeteket szabályozó kommunikációs jog robbanásszerű fejlődése folytán, jelentős új törvények, jogi normák születnek világszerte, melyeknek az alapját nemzetközileg elismert kommunikációs jogok és az azt alkotó nemzetközi és regionális dokumentumok képezik.

E folyamatokat kellően leképező jogi környezet kialakítása – a megfelelő jogbiztonság, jogkövetés, jogérvényesítés szempontjából is – elengedhetetlen. Ugyanakkor a jogalkotók a társadalmi, gazdasági átalakulással nem tudnak lépést tartani, így a számtalan joghézag felszámolásának szükségessége alapvető szabályozási kérdések tisztázását, a rendszerszerű szabályozás igényét vetíti elő világszinten, ennek az új jogterület, kvázi, keresztülfekvő jogágnak, a kommunikációs jognak vonatkozásában, mely az egyes jogrendszerben megjelenő, a kommunikációt szabályozó normatív aktusok összességét integrálja, egy önálló joganyagot képezve, és alapját a nemzetközileg elismert kommunikációs jogok

---

136 http://ec.europa.eu/magyarorszag/press_room/press_releases/20090610_reding_biztos_udvozli_a_sajtoszabadsag_europai_chartajat_hu.htm

nyújtják. Végezetül megállapítható, hogy a napjainkban zajló jogfejlődés hatására a kommunikációs jog helye és szerepe még formálódik, de a tendenciák folytán reális esély van arra, hogy a jogterület a jövő jogágává váljon nemzetközi és az egyes nemzetek vonatkozásában egyaránt. Ugyanakkor szükség lenne arra, hogy az EU a négy alapszabadság mellett a kommunikációt, az információ szabad mozgását, áramlását, mint az ötödik alapszabadságjogot deklarálja. Nemzetközi szinten kellene kezelni az információgyarmatosítás jelenségét, és komolyabb kodifikációs lépéseket kellene tenni az információforrások és szolgáltatások monopóliumainak, valamint ennek multinacionalizációjának megakadályozása érdekében. Kívánatos lenne továbbá, egy átfogó tartalmú nemzetközi egyezségkormány létrehozása, mely lefedtetné a legfontosabb kommunikációs alapelveket, rögzítené az alapfogalmakat, az egyes kommunikációs iparágak és szakmák működésének alapvető normáit, valamint a kommunikációs üzeneteket, információkat közvetítő eszközök, azaz a média szabályozásának az egységes alapelveit.

Irodalom

- ALA (1989): Presidential Committee on Information Literacy: Final Report <http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/publications/whitepapers/presidential.cfm> (2010.10.24.)
- Ángyán Lajos (2007): Az ember teljesítőkéességét meghatározó tényezők. Tudás Menedzsment, 1 szám. 118. o.
- Bawden, David (2001): Information and digital literacies: a review of concepts. Journal of Documentation, 2. szám. 218-259. o.
- Boekhorst, A.K. (2003): Becoming information literate in the Netherlands. Library Review, 298-309. o.
- Bruce, Christine, Susan (1997): The seven faces of information literacy. Adelaide. Auslib Press
- Csorba József (2004): Információ és állam. Budapest, Információs Forrástájékoztató Iroda
<http://mek.oszk.hu/02300/02308/02308.pdf> (2010. 10. 27)
- Európa és a globális információs társadalom, 1994. In: Bognár Vilmos - Fehér Zsuzsa - Varga Csaba (szerk.): Mi a jövő? Budapest, OMFH/HÉA Stratégiakutató Intézet
- Eurostat 2010: Life long learning – Európa Oktatásban és továbboktatásban résztvevők aránya a 25 és 64 év közötti lakosság számára viszonyítva 2003-2008.
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu> (2010-11-01)
- IHM (2003): Magyar Információs Társadalom Stratégia. <http://www.vkj.hu/mits/mits.html> (2010. 10. 05.)

- ITTK (2009): A magyar információs társadalom fejlődésének tanulságai, a közeljövő kihívásai. (http://www.ittkalapitvany.hu/menet_docs/07_01_mo_infstars_fejlodesenek_tanulsagai.pdf) (2010. 10. 05.)
- ITTK (2007): A világ előrehaladása az információs társadalom terén, 1998-2008 http://www.ittk.hu/images/stories/bme/evkonyv/ittk_wpr1998-2008.pdf (2010. 10. 24.)
- Juntunen, Arja – Lehto, Anne – Saarti, Jarmo – Tevaniemi, Johanna: Supporting information literacy learning in Finnish universities – standarts, projects and online education. 117-132. o. In: Lau, Jesús – Saur, K G (Eds.): Information literacy: International Perspectives. München
- KSH (2008): A magyar háztartások infokommunikációs (IKT-) eszközökkel való ellátottsága és az egyéni használat jellemzői, 2007. <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/ikt/ikt07.pdf> (2010. 10. 05.)
- Karcsics Éva (2007): A versenyképes munkavállaló kompetenciái az Európai Unióban és Magyarországon. Európai Tükör, 3. szám. 128-140. o.
- Koltay Tibor (2008): Információs műveltség 2. rész. In: Az információs műveltség és kommunikáció. Pegazógiai Intézet és Helytörténeti Gyűjtemény http://pihgy.hu/?q=az_informacios_muveltseg_es_a_kommunikacio (2010.10.12.)
- Koltay Tibor (2009): Médiaműveltség, média-írástudás, digitális írástudás. Média kutató http://www.mediakutato.hu/cikk/2009_04_tel/08_mediamuveltseg_digitalis_irastudas (2010. 10. 24.)
- Kulcsár László – Hohl Ferenc – Obádovics Csilla (2009): Teleházak: Remények és eredmények a vidékfejlesztésben. Gazdaság & Társadalom, 1. szám. 97-111.o.
- NFM (2010): Digitális Magyarország 2010-2014 vitairat <http://www.infoter.eu/Article.aspx?ArticleId=eff06d42-2cff-4a7a-b117-318fd8020159> (2010.11.01.)
- Sipos Anna Magdolna (2008): Információs kompetencia – realitás vagy frázis? Tudásmenedzsment, 2. szám. 8-20. o.
- Székely Csaba – Andriská Pál (2009): A vállalkozások hatékonysági tartalékai a menedzsment területén. Gazdaság & Társadalom, 1. szám. 62-79.o.
- UNESCO-CEI ICPE (2006): Achieving an Information Society and Knowledge-based Economy Through Information Literacy. Proposal for an Information Literacy Platform and Action Plan for Central and South-east European Countries: Policy Recommendations and Practical Directions. ICPE, Ljubljana.
- Varga Katalin (2008): Az információs műveltség fogalma az európai és Európán kívüli kultúrákban. In: A 21. század műveltsége. E-könyv az információs műveltségről. Pécs, PTE FEEK <http://mek.oszk.hu/06300/06355/html/index.htm> (2010.09.03.)
- Z. Karvalics László(2002): Az információs társadalom keresése, Budapest, Infonia-Aula

Economy & Society

VOLUME 3.

MARCH 2011

SPECIAL ISSUE

This special issue contains selected papers presented at the „Credit, World, Stage” International Scientific Conference, organized in Sopron on November 3rd, 2010 by University of West Hungary, Faculty of Economics.

Table Of Contents

Abstracts

ARTICLES

Economic Development at the Beginning of the 19th Century and in Our Days

Prof. Dr. Csaba Székely DSc, dean

University of West Hungary, Faculty of Economics, Sopron

The reform period in Hungary began in the 1820s-1830s. Many think it began when Count István Széchenyi donated a year's income of his estates for the establishment of the Hungarian Academy of Sciences at the Diet of 1825. The main problem of that period was Hungary's falling behind the European development, for which rising of the middle classes and economical development could be the solution. All these became a national political programme in Széchenyi's ideas and activity. He believed to find the solution first of all in the wider sense of infrastructural development in which he included knowledge, transport and location of industry. On the basis of his experience gained abroad (mainly in England), he was aware that changing economic processes needed time of a generation. According to this Széchenyi and other prominent persons of that time determined long-term directives of the economic development in Hungary, main values and results of which can be felt even today. In our days similar issues have occurred in the Hungarian society and economy, but in fact the so far misdirected economic development means the challenges. It concerns the global financial and economic system on the one hand and also the national economic structure and economic policy on the other hand. Besides appreciating Széchenyi's role, the paper is about the most important problems arising in the economy and society in the near future and the possible solutions.

KEYWORDS: the reform period, economic development, CO₂ emissions, climate change, cortex-era, climate policy measures

Changes in Focus of Foreign Direct Investments at 2000's

Dr. habil István Takács PhD, Associate Professor

Károly Róbert College, Department of Business Management, Gyöngyös

Dr. Zsolt Baranyai, Assistant Lecturer

Szent István University, Institute of Economics and Methodology, Gödöllő

Dr. Lajos Liebmann PhD, Associate Professor

Károly Róbert College, Department of Business Management, Gyöngyös

Dr. habil Katalin Takács-György CSc, Associate Professor

Károly Róbert College, Department of Business Management, Gyöngyös

Changes could be observed in the focus of international capital flows during the last two decades. In the beginning of the 1990s the economic and social transition of the Central and Eastern European countries has made advantageous fields available for foreign investments. New target areas of foreign direct investment, besides the Asian region, depended on the status of the political and economic transition in these countries, and the privatization of state properties determined the share of countries in foreign direct investment. Early eminent countries were replaced by new emerging ones, and the prevailing trend of purchasing property characterizing the first years was replaced by investing into new constructions. This paper examines worldwide and regional tendencies, as well as share and sector based distribution of foreign direct investments in the Central and Eastern European countries throughout the 1990s and 2000s, furthermore searches connection between the changing position of Hungary and the economic and social processes in the country.

KEYWORDS: international capital flows, foreign direct investment (FDI), regional tendencies, Central and Eastern Europe

A Comparison of the Financial Regulations of the United States and of the European Union with Regards to the Formation of the Economic Crisis

Gábor Bartakovics, PhD student

University of West Hungary, Faculty of Economics, Sopron

In my paper I give a comparison of the financial regulations of the United States and of the European Union. The choice of subject is motivated by the fact that the current financial and then economic crisis originated from the U.S. mortgage market which in turn was characterized by many deregulatory policies throughout the last decades. Deregulation facilitated the expansion of the so-called 'shadow-

banking system' and the spread of innovative but risky and less transparent financial instruments. The study contains brief overviews about the circumstances of the outburst of the crisis, about the differences between continental and Anglo-Saxon laws and banking regulations as well as about the diverse adaptation of Basel policies. It can be pronounced that the U.S. regulatory institutional system is more fragmented, contributing to the delayed application of Basel-II. capital requirements. Earlier adaptation of such rules might have enforced discipline also in the U.S. financial market. The message of the events is that similar regulations need to be applied universally in the future in order to avoid crises or minimize their effects.

KEYWORDS: financial regulation, banking system, Basel I-II., economic crisis, EU, U.S.

The Importance of the Private Equity Investments in Hungary from the Aspect of Statistics

Jenő Konecsny, PhD student

Szent István University, Institute of Finance and Accounting, Gödöllő

Dóra Havay, PhD student

Szent István University, Institute of Finance and Accounting, Gödöllő

The venture capital investments compose a specific segment in the structure of corporate finance. In the centre of the investments there are companies which have a high growth potential (generally they're innovative) but they don't have enough financial source or competence in certain fields to develop their own activity. From the foregoing it is clear that national economic importance of the venture capital sector lies not just in financing companies but also in supporting the progress of innovation. The study examines the role of this specific investment form in the Hungarian economy using available statistical data. The main topics of the research are the allocated amounts for the investments, the volume, the number, the sectoral division of the investments, and the estimation of exists. The study also tries to estimate the advanced state of the Hungarian venture capital sector in the East-Central Europe region. In addition a separate section also included, which deals with the 2008-2009 financial recession's harmful influence on the venture capital sector.

KEYWORDS: venture capital investments, corporate finance, innovation, East-Central Europe

The Impact of the Financial-Economic Crisis on Real Estate Investment Funds

Dr. habil Éva Borszéki CSc, Associate Professor

Szent István University, Institute of Finance and Accounting, Gödöllő

Klaudia Végh, Assistant Lecturer

Szent István University, Institute of Finance and Accounting, Gödöllő

The economic crisis that started in the autumn of 2008 fundamentally questioned the reliability and predictability of the financial system. In the paper its impacts on real estate investment funds are analysed. Five real estate funds presented proper data series. The daily data were halved at 7 November 2008 as that day trading with these real estate investment funds was transitionally suspended, which caused a change in the operation of real estate investment funds. In the case of the selected real estate investment funds the data of the available daily net asset value and its daily yield calculated per year were illustrated in a frame of reference, on which a trend function was applied. On the basis of the examination it was concluded that before the economic crisis there had been a negative linear connection between the yield and the net asset value. This way the total net asset value of the given fund does not depend on or there is an inverse relationship with the growth of the yield. During the period after the economic crisis there is no sign of a functional relationship in case of two funds but in case of the three others there is a positive linear relationship, so the increase in the yield results in the growth of the asset value of the fund. The economic crisis had a significant impact on the selected investment funds.

KEYWORDS: investment funds, net asset value, yield, economic crisis, trend function

E-banking Habits of Small and Medium Enterprises

Anna Dunay, Senior Lecturer

Szent István University, Faculty of Economics and Social Sciences, Gödöllő

Dr. Zita Fodor PhD, Senior Lecturer

Szent István University, Faculty of Economics and Social Sciences, Gödöllő

Prof. Dr. Csaba Illés B. CSc,

Szent István University, Faculty of Economics and Social Sciences, Gödöllő

In the information society one of the key elements of network economy is the information channel between the enterprises and the financial sector. As a

result of the technical-technological development, these connections – similar to other information channels – are mainly operated through the electronic telecommunications network. In the small and medium enterprises sector – the sector which may utilize mostly the advantages of functioning in a network – the e-banking habits have significant importance, as the speed and effectiveness of the financial processes may improve the functioning of the supply chain and network. This paper presents the most important observations of a survey which was conducted to explore the different habits, attitudes and visions of small and medium enterprises in connection with online banking. According to the results, it may be stated that even the basic steps of e-banking processes is not clear enough for a certain part of the managers of SMEs. Although the value of the satisfaction level is above 80% among the users of electronic information channels, the deficiencies of knowledge determine negatively the attitudes to e-banking methods. This situation may generate a strong rejection of the use of electronic methods. According to the findings of the research, the main objective is to explain to the “Scepticals” and the “Considerers” the benefits of the “Progressives” cluster.

KEYWORDS: e-banking attitudes, SMEs, e-document, e-invoicing, e-channels

Competitiveness, Innovation. Improve Our Quality Systems!

Gabriella Hete, PhD student

Budapest University of Technology and Economics, Faculty of Economics and Social Sciences, Department of Management and Corporate Economics, Budapest

Dr. Gábor Csaba Szabó PhD, Associate Professor

Budapest University of Technology and Economics, Faculty of Economics and Social Sciences, Department of Management and Corporate Economics, Budapest

In the “Century of Quality” countries, companies and other organizations that do not think and act in terms of QUALITY will not be able to preserve their competitiveness and their ability to remain innovative. Much effort has been devoted over the last couple of decades to loosen the “rigidity” of the systems much preferred in Europe, especially in the field of services and the design of unique upmarket products (eg. TQM, CAF, EFQM). While these models and methods have many common elements, significant differences can also be observed. These models, systems and methods are converging with each other. We attempt to use integrated systems, and as a result the so called method-systems are currently

evolving. In our opinion, one of the most important requirements for success is continual improvement of the entire management system, hence the modelling and implementation of this is fundamental. As nowadays the main challenge in terms of requirements are faced in the field of the provision of services, we must as a minimum move away from the product/service mindset of the “past”, to the “present” level of process control. We must however consciously strive to arrive to the system of the “future”, the third generation of quality control – control of the entire system as a whole. Our presentation will discuss some of the most important questions relating to the above challenge.

KEYWORDS: quality systems, management, innovation, competitiveness

The Performance Implications of the Miles and Snow Strategic Adaptation Typology

Ádám Csepeti, PhD student

Corvinus University of Budapest, Department of Marketing, Budapest

It is generally accepted that organizations cannot lack a theoretically well-grounded and then successfully implemented strategy to prosper. To achieve their long-term goals they need to develop a consistent behavioral pattern of strategic adaptation, often called strategic type in the strategic management literature. The present paper aims to summarize the findings of one of the most important and outstanding researches concerning the strategic typology developed by Miles and Snow (1978). It especially highlights in detail the performance implications of the Prospector, Analyzer, Defender and Reactor types pursued by the firms. After the exploration of causes of differences between the various type of strategic adaptation approaches, the Author also describes the profiles of the top-performing firms from a marketing point of view. By providing fruitful guidelines to managers of Hungarian enterprises, the Author strives to contribute a bit to the development of strategic consciousness among Hungarian companies. Based on several empirical studies and propositions of former US. strategic researchers, the article focuses on small and medium enterprises (SMEs) – a dominant population of domestic organizations – which generally lacks a consistent, well articulated strategy, suffers from insufficient marketing capabilities and exhibit suboptimal performance.

KEYWORDS: Miles and Snow's typology of strategy, marketing, corporate performance, SMEs sector

Issues Concerning Organisation Development of Tourism Management in Hévíz

*Dr. Krisztián Egyed PhD, Senior Lecturer
University of West Hungary, Faculty of Economics, Sopron
Strategy Consultant at Tourism, Hévíz TDM*

By the 21st century the expanding supply of tourism, intense competition and nearly perfect information have made potential tourists more sophisticated and at the same time more conscious. They are looking for complex, personal services satisfying their every demand and focusing on the experience provided by the destination. The tourist attraction providing individual experience is a highlighted, but not exclusive element of the destination. Like a series of experience further services related to travelling and staying, natural and infrastructural environment and the receiving social environment are linked with these tourist attractions. Accordingly a complex experience can not be 'created' by a single, identifiable participant. It can only be accomplished by the concerted actions of the suppliers and local participants of the destination. The series of tourist experience are organically connected with the 'owners' of the attractions and services, local governments, regional management organisations, the sphere of economics, various civil organisations and – by forming the receiving mental environment of tourism – local people. Due to the complexity of the destination's tourist supply it is necessary to develop a management and organisation system with clear responsibilities and competencies as well as with the required financing and know-how.

KEYWORDS: tourism, destination, tourist experience, environment, organisation

Correlations Between the Social Development, the Information Literacy and the Library

*Danuta Stanisława Kiss, PhD student
University of West Hungary, Faculty of Economics, Sopron
Information Specialist, University of West Hungary, Central Library, Sopron*

The postindustrial society called information society has created new industries and values. New information and communicational technologies have appeared in all life-areas, researches that are observing the development of the information society are investigating their spread and usage. Changes require new skills from

the participants of the economic life. To be able to handle the overabundance appearing in the information market and the information flow, knowledge and application of the information technologies are not enough. A person who possesses information literacy that is needed to exploit new opportunities and to keep up with development, is able to find, evaluate and utilize the information. Information literacy is essential to develop the communication skills that is one of the actual key competences, which is required by prevailing in the labour-market, is the basis of self-education and life long learning. The library based on the work of competent librarians who use up-to-date information technology, as a significant participant of the information market, which not only creates, reveals and processes the information, but also makes it searchable and evaluable, is the most appropriate place to learn the information literacy.

KEYWORDS: information society, communication, information technologies, information literacy

Law, Word, Stages” - Stages of the Worldwide Development of Communication Law

*Dr. Andrea Buday-Sántha, Senior Lecturer
Budapest Business School, College of International Management and Business,
Budapest*

Worldwide tendencies, such as globalization or the recent financial and economic crisis, not only point out the importance of developing the communication society and its legal environment, as a possible solution to this problems, but it turned out to be more important in raising competitiveness than any other priorities. Therefore, there is a worldwide tendency in legislation, that very important acts are made in the area of communication law, as it is the major regulator of the information society and the whole digital world where the basic communication takes place. The problem is that the legislators cannot keep up with the economical and social changes, so there is a huge need to clarify the basic regulatory issues in order to eliminate the several loopholes in this areas of law. For instance, the four basic liberties of the EU - goods traffic liberty, the service liberty, the passenger traffic liberties and the liberty of the principal and exchange – should be completed with a fifth one, which is the liberty of communication and information traffic.

KEYWORDS: communication law, information society, legal system, European Union

